

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΜΙΧΑΙΟΥ

Υ Π Ο

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΡΗ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Ἑπομνήματα. H. Ewald, Die Propheten des Alten Bundes, Göttingen 1867/68². — T. Roorda, Commentarius in vaticinium Michae, Leiden/Leipzig 1869. — C. F. Keil, BC 1873², 1888³. — L. Reink e, Der Prophet Micha, Giessen 1874. — F. Hitzig./ H. Steiner, KeH 1881⁴. — V. Ryssel, 1887. — T. K. Cheyne, CambrB 1895. — G. A. Smith, ExB 1896, 1928². — J. T. Beck, Erklärung der Propheten Micha und Joel, 1898. — J. Wellhausen, Die Kleinen Propheten, Skizzen und Vorarbeiten Nr. 5, 1898³ (1963⁴). — J. Halévy, Le Livre de Michée, RSEHA 12 (1904), σ. 97-117, 193-216, 289-312.13 (1905), σ. 1-22.—K. Marti, KHC XIII 1904.—R. F. Horton, CB 1904.—A. van Hoonacker, ÉtB, 1908.—C. von Orelli, SZ 1908³.—B. Duhm, Die zwölf Propheten, in den Versmassen der Urschrift übersetzt, 1910. — Τοῦ ἁ ὑ τοῦ, Anmerkungen zu den zwölf Propheten, Giessen 1911, σ. 18 ἐξ. = ZAW 31 (1911), σ. 18 ἐξ. — O. Procksch, Die kleinen prophetischen Schriften, Erläuterungen zum AT, Bd I, 1910. — P. Riessler, Die kleinen Propheten, Rottenburg 1911. — J. M. P. Smith/W. H. Ward/ J. A. Bewer, ICC 1911. — A. B. Ehrlich, Randglossen zur hebräischen Bibel V, 1912.—H. Schmidt, SAT II/2 1915, 1923². — E. Sellin, KAT¹ XII 1922, 1929/30²⁻³. — W. Nowack, HK 1922³. — H. Guthe, HSAT II 1923⁴. — J. Knabenbauer/M. Hagen, CSS 1924². — G. W. Wade, WC 1925. — G. A. Smith, ExB 1928². — J. Kroeker, Die Propheten oder das Reden Gottes, Das lebendige Wort, 1932. — J. Ridderbos, Korte Verklaring der Heiligen Schrift, 1932/35. — L. H. K. Bleeker, TU 1934. — J. Lipp l, HS 1937. — B. Βέλλα, ἙΠΔ. 1948. — F. Nötscher, EB 1948. — J. A. Bewer, Harper'sB 1949. — A. Weiser, ATD 1949. — B. A. Copass/E. L. Carlson, A Study of the Prophet Micah, 1950. — J. Coppens, Les douze petits Prophètes, 1950. — M. Schumpp, HBK 1950. — A. George, JérusB (1952) 1958². — S. Goldman, SoncB 1952². — D. Deden, BOT 1953. — G. Rinaldi, SBibb 1953. — K. Smyth, CC 1953. — Th. H. Robin-

son, HAT 1954² (1964³). — Th. Laetsch, *The Minor Prophets*, 1956. — N. H. Snaith, *Amos, Hosea and Micah*, Epworth Preacher's Commentaries, 1956. — R. E. Wolfe, IB VI 1956. — R. Augé, *MontsB* 1957. — J. Fichtner, *Obadja, Jona, Micha*, 1957. — R. F. von Ungern-Sternberg, *BAT* 1958. — J. Marsh, *TB* 1959 (1965). — A. Deissler, *Clamer-B* 1964. — Ἄ. Π. Χαστούπη, *Τὸ βιβλίον τοῦ Μιχαίου· μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου μετὰ κριτικὴν ἀποκατάστασιν*, Ἀθήναι 1969. — H. McKeating, *CambrBC* 1971. — R. Vuilleumier / C.-A. Keller, *CAT XIb* 1971. — N. M. Παπαδοπούλου, *Ἐπίμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Μιχαίου*, Ἀθήναι 1975. — W. Rudolph, *KAT*² 1975. — L. C. Allen, *NIC* 1976. — J. L. Mays, *OTL* 1976. — A. S vander-Woude, *Micha*, 1976. — H. W. Wolff, *BK* 1982.

Ἄλλα βοηθήματα. B. Stade, *Bemerkungen über das Buch Micha*, *ZAW* 1 (1881), σ. 161-172. — Τοῦ αὐτοῦ, *Weitere Bemerkungen zu Micha 4 und 5*, *ZAW* 3 (1883), σ. 1-16. — W. Nowack, *Bemerkungen über das Buch Micha*, *ZAW* 4 (1884), σ. 277-291. — B. Stade, *Bemerkungen zu Nowack, über das Buch Micha*, *ZAW* 4 (1884) σ. 291-297. — V. Ryssel, *Die arabische Übersetzung des Micha in der Pariser und Londoner Polyglotte*, *ZAW* 5 (1885), σ. 102-138. — B. Stade, *Mich. 2,4*, *ZAW* 6 (1886), σ. 122-123. — V. Ryssel, *Untersuchungen über die Textgestalt und die Echtheit des Buches Micha*, Leipzig 1887. — B. Stade, *Streiflichter auf die Entstehung der jetzigen Gestalt der alttestamentlichen Prophetenschriften*, *ZAW* 23 (1903), σ. 153-171 (σ. 163: *Micha* 1,2-4, σ. 164-171: *Micha* 7,7-20 ein Psalm). — E. Nestle, *Miszellen. Micha 4,3*, *ZAW* 29 (1909), σ. 234. — H. Donat, *Micha 2,6-9*, *BZ* 9 (1911), σ. 351-366. — K. Fullerton, *Studies in Isaiah I: on Is 2,5 and Mi 4,5*, *JBL* 35 (1916), σ. 134-140. — K. B u d d e, *Das Rätsel von Micha 1*, *ZAW* 37 (1917/18), σ. 77-108. — G. H y l m ö, *Kompositionen av Mikas Bok*, 1919. — K. B u d d e, *Micha 2 und 3*, *ZAW* 38 (1919/20), σ. 2-22. — A. Bruno, *Micha und der Herrscher aus der Vorzeit*, 1923. — E. Sachsse, *Untersuchungen zur hebräischen Metrik. Jes 2,2-4; Mi 4,1-3*, *ZAW* 43 (1925), σ. 173-192. — F. C. Burkitt, *Micah 6 and 7: A Northern Prophecy*, *JBL* 45 (1926), σ. 159-161. — K. B u d d e, *Verfasser und Stelle von Mi 4,1-4 (Jes 2, 2-4)*, *ZDMG* 81 (1927), σ. 152-158. — J. Lindblom, *Micha literarisch untersucht*, Abo 1929. — J. T. Meek, *Some Emendations in the Old Testament: 1 Mi 4,1=Isa 2,2*, *JBL* 48 (1929), σ. 162-163. — W. Cannon, *The Disarmament Passage in Isaiah II and Micah IV*, *Theol.*

24 (1930), σ. 2-8. — W. C. G r a h a m, Some Suggestions towards the Interpretation of Micah 1,10-16, *AJSL* 47 (1930/31), σ. 237-258. — A. R. O s b o r n, The Nature of True Religion Micah 6,1-8, *BiblRev* 17 (1932), σ. 232-239. — K. E l l i g e r, Die Heimat des Propheten Micha, *ZDPV* 57 (1934), σ. 81-152 (=Kleine Schriften z. AT, ThB 32, 1966, σ. 9-71). — J. H. H e r t z, Micah 6,8, *ET* 46 (1934/35), σ. 188.—T h. H. G a s t e r, Notes on the Minor Prophets, 2. Micah, 5,13; 6,10, *JThSt* 38 (1937), σ. 163-165. — A. J e p s e n, Kleine Beiträge zum Zwölfprophetenbuch, *ZAW* 56 (1938), σ. 85-100 (βλ. *ιδία* σ. 96-100). — Z. V i l n a i, The Topography of Micah, *BJPES* 6 (1939), σ. 127-131. — H. M. W e i l, Le chapitre II de Michée expliqué par le Premier Livre des Rois, chap. XX-XXII, *RHR* 121 (1940), σ. 146-161. — A. G. U l e c i a, Imperio mesiánico en la profecía de Miqueas, Zaragoza 1941. — O. P r o c k s c h, *Gat*, *ZDPV* 66 (1943), σ. 174-191 (βλ. *ιδία* σ. 175-181). M. Z e i d e l, Micha ch. VI (its Parallels and a Commentary), *Tarbiz* 17 (1945), σ. 12-20. — B. R e i c k e, Mik. 7 sasom «messiansk» text med sörschild hänsyn till Matt. 10,35 f. och Luk. 12,53, *SEA* 12 (1947), σ. 279-302. — A. H. E d e l k o o r t, Prophet and Prophet, *OTS* 5 (1948), σ. 179-189. — D. W. T h o m a s, The Root sn' in Hebrew, *JJS* 1 (1949), σ. 182-188. — G. W. A n d e r s o n, A Study of Micah, 6,1-8, *SJTh* 4 (1951), σ. 191-197. — W. B. S c h o o t, The fertility religion in the thought of Amos and Micah, (Diss. Calif. Univ.) 1951. — P h. H y a t t, On the Meaning of Micah 6,8, *AThR* 34 (1952), σ. 232-239. — J. T. M i l i k, Fragments d'un midrash de Michée dans les manuscrits de Qumran, *RB* 59 (1952), σ. 412-418. — Louise P e t t i b o n e S m i t h, The Book of Micah, *Interpr.* 6 (1952), σ. 210-227. — E. N i e l s e n, Oral Tradition, *SBT* 11 (1954), σ. 79-93 (Micah 4—5). — A. A l t, Micha, 2,1-5, *NTT* 56 (1955), σ. 13-23 (=Kleine Schriften, III 1959, σ. 373-381). — J. A. F i t z m y e r, I^c as a Preposition and a Particle in Mi 5,1 (5,2), *CBQ* 18 (1956), σ. 10-13. — Β. Β έ λ λ α, *Θρησκευτικαί προσωπικότητες τῆς Π. Διαθήκης, τόμ. Α'* (1957²), σ. 310-330: 'Ο προφήτης Μιχαίας. — H. W i l d b e r g e r, Die Völkerwallfahrt zum Zion, *VT* 7 (1957), σ. 62-81. — R. K ö b e r t, môrad (Mi 1,4) «Tränke», *Bibl* 39 (1958), σ. 82-83. — W. B e y e r l i n, Die Kultrationen Israels in der Verkündigung des Propheten Micha, (*FRLANT* 72) 1959. — A. D e i s s l e r, Micha 6,1-8. Der Rechtsstreit Jahwes mit Israel um das rechte Bundesverhältnis, *TThZ* 68 (1959), σ. 229-234. — A. E h r m a n, A Note on מִיִּחָ in Mic. 6,14, *JNES* 18 (1959), σ. 156. — R. L. L e w i s, The persuasive style and appeals of the Minor Prophets Amos, Hosea

and Micah, 1959. — H. J. Stoebe, «Und demütig sein vor deinem Gott», WuD 6 (1959), σ. 180-194. — R. Meyer, λ. Micha καὶ Michabuch, ἐν RGG³ IV (1960), σ. 929-931. — E. Hammershaimb, Einige Hauptgedanken in der Schrift des Propheten Micha, ST 15 (1961), σ. 11-34 (=Some Aspects of Old Testament Prophecy, 1966, σ. 29-50. — A. S. Kapelrud, Eschatology in the Book of Mica, VT II (1961), σ. 392-405. — C. Westermann, Micha 5,1-3, Herr, tue meine Lippen auf (hg. G. Eichholz) 5 (1961²), σ. 54-59. — O. Eisfeldt, Ein Psalm aus Nord-Israel. Micha 7,7-20, ZDMG 112 (1962), σ. 259-268 (=KISchr IV, 1968, σ. 63-72). — W. Harrelson, Nonroyal Motifs in the Royal Eschatology: Israel's Prophetic Heritage, ἐν J. Muilenburg-Festschrift (1962), σ. 147-165. — E. A. Leslie, λ. Micah the Prophet, ἐν IDB 3 (1962), σ. 369-372. — D. Squillaxi, Il mistero di Betlem nel profeta Michea (5,2-5), PalCl 41 (1962), σ. 763-766. — E. R. Achtmeyer, How to Stay Alive (Exercising Love in Terms of Mi 6,8), Theology in Life 6 (1963), σ. 275-282. — E. Cannawurf, The Authenticity of Micah IV 1-4, VT 13 (1963), σ. 26-33. — F. L. B. Gorgulho, Notas sôbre Belem-Efratà em Miq 5,1-5, RCT 3 (1963), σ. 20-38. — H. Gottlieb, Den taerskende kuie Mi 4,11-13, DTT 26 (1963), σ. 167-171. — S. J. Schwantes, A Note on Micah 5,1 (Hebrew 4,14), AUSS 1 (1963), σ. 107. — P. Watson, Formcriticism and an Exegesis of Micah 6,1-8, RestQ 7 (1963), σ. 62-72. — H. Donner, Israel unter den Völkern, VT Suppl 11 (1964), σ. 92-105, 176. — L. M. Pákozdy, λ. Micha καὶ Michabuch, ἐν BHH II (1964), σ. 1210-1212. — B. Renaud, Structure et Attaches Littéraires de Michée IV-V, (CRB 2) 1964. — S. J. Schwantes, Critical Notes on Micah I 10-16, VT 14 (1964), σ. 454-461. — R. Tournay, Quelques relectures bibliques antisamaritaines, RB 71 (1964), σ. 504-536 (III. Michée, VI, 9-16: σ. 514-524). — J. Dus, Weiteres zum nordisraelitischen Psalm, Micha 7,7-20, ZDMQ 115 (1965), σ. 14-22. — S. Herrmann, Die prophetischen Heilserwartungen im Alten Testament, BWANT 85 (1965), σ. 144-154. — J. T. Willis, Structure et Attaches Littéraires de Michée IV-V, by B. Renaud (1964), VT 15 (1965), σ. 400-403. — A. Demsky, The Houses of Achzib. A Critical Note on Micah 1,14b (cf. 1 Chron 4,21-23), IEJ 16 (1966), σ. 211-215. — Th. Lescow, Micha 6,6-8, (AzTh 1/25) 1966. — B. Z. Luria, Das übriggebliebene Land und der Rest Israels, BetM 12 (1966/67), σ. 18-28. — M. Moreschet, «whr hbyt lbmwt y'r», Bet M 12 (1966/67), σ. 123-126. — J. T. Willis, The Structure, Setting and Interre-

relationships of the Pericopes in the Book of Micah, *DissAb* 27 (1966/67) 1442. — H. C a z e l l e s, *Histoire et Géographie en Mi* 4,6-13, *Fourth World Jewish Studies I* (1967), σ. 87-89.—F.C. F e n s h a m, *Righteousness in the Book of Micah and Parallels from the Ancient Near East* (ἀφρικαν.), *TGW* 7 (1967), σ. 416-425.—G. F o h r e r, *Micha 1*, (*BZAW* 105 (1967) L. R o s t-Festschrift, σ. 65-80. O. G a r z i a d e l a F u e n t e, *Notas al texto de Miqueas, Aug. 7* (1967), σ. 145-154. — D. K. I n n e s, *Some Notes on Micah, Chap. I, EvQ* 39 (1967), σ. 225-227. — T h. L e s c o w, *Das Geburtsmotiv in den messianischen Weissagungen bei Jesaja und Micha*, *ZAW* 79 (1967), σ. 172-207. — B. R e i c k e, *Liturgical Traditions in Micah 7*, *HThR* 60 (1967), σ. 349-368. — J. T. W i l l i s, *On the Text of Micah 2,1αα-β*, *Bibl* 48 (1967), σ. 534-541. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *Mimmekâ li yêsê'* in *Micah 5,1*, *JQR* 58 (1967/68), σ. 317-322. — H. F. F u h s, *Die äthiopische Übersetzung des Propheten Micha*, (*BBB* 28) 1968. — K. J. K a t h c a r t, *Notes on Micah, 5,4-5*, *Bibl* 49 (1968), σ. 511-514. — A. S. v a n d e r W o u d e, *Micha 2,7a und der Bund Jahwes mit Israel*, *VT* 18 (1968), σ. 388-391. — J. T. W i l l i s, *Some Suggestions on the Interpretation of Micah I, 2*, *VT* 18 (1968), σ. 372-379. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *A Note on מִיכָא* in *Micah 3,1*, *ZAW* 80 (1968), σ. 50-54. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *Micah IV 14—V 5 A Unit*, *VT* 18 (1968), σ. 529-547. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *Micha 6,6-8*, *Studien zu Sprache, Form und Auslegung*, by Theodor Lescow, *VT* 18 (1968), σ. 273-278. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *The Authenticity and Meaning of Micah 5,9-14*, *ZAW* 81 (1969), σ. 353-368. — Τ ο ὺ α ὕ τ ο ὺ, *The Structure of Micah 3—5 and the Function of Micah 5,9-14 in the Book*, *ZAW* 81 (1969), σ. 191-214. — A. S. v a n d e r W o u d e, *Micah in Dispute with the Pseudo-Prophets*, *VT* 19 (1969), σ. 244-260. — B. C h i e s a, «*Altare solare*» e culto jahwistico a Lachish, *BibOr* 12 (1970), σ. 273-274. — J. T. W i l l i s, *Micah 2,6-8 and the 'People of God' in Micah*, *BZ* 14 (1970), σ. 72-87. — A. S. v a n d e r W o u d e, *Waarheid als Leugen (Micha 2, 6-11)*, *VoxTh* (1970), σ. 65-70. — P. B o r d r e u i l, *Michée 4,10-13 et ses parallèles ougaritiques*, *Sem.* 21 (1971), σ. 21-28. — M. C o l l i n, *Recherches sur l'histoire textuelle du prophète Michée*, *VT* 21 (1971), σ. 281-297. — J. C o p p e n s, *Le cadre littéraire de Michée V 1-5*, *Near Eastern Studies in Honor of W. F. Albright* (1971), σ. 57-62. — L. G r o l l e n b e r g, *Micha 7: eine Buss-Liturgie?*, *Schrift* 17 (1971), σ. 188-191. — J ö r g J e r e m i a s, *Die Deutung der Gerichtsworte Michas in der Exilszeit*, *ZAW* 83 (1971), σ. 330-354. — I n a W i l l i p l e i n, *Vorformen der Schriftexegese innerhalb des Alten Testaments*, *BZAW* 123 (1971), σ. 70-114. — A. S. v a n d e r W o u d e, *Micha*

I 10-16, ἐν A. Dupont-Sommer-Festschrift (1971), σ. 347-353.—Th. Lescoew, Redaktionsgeschichtliche Analyse von Micha 1—5, ZAW 84 (1972), σ. 46-85.—Τοῦ αὐτοῦ, Redaktionsgeschichtliche Analyse von Micha 6—7, ZAW 84 (1972), σ. 182-212. — J. P. Oberholzer, Micah 1,10-16 and the Septuagint, HTS 28 (1972), σ. 74-85. — A. Ehrman, A Note on Micah VI 14, VT 23 (1973), σ. 103-105. — I. H. Eybers, Micah, the Morashthite: the Man and his Message, OTWSA (1973), σ. 9-24. — F. C. Fensham, The Divine Subject of the Verb in the Book of Micah, OTWSA (1973), σ. 25-34.—F. L. Hossfeld/I. Meyer, Prophet gegen Prophet, BiBe 9 (1973), σ. 46-48. — B. J. van der Merwe, Micah 1,12 and its possible Parallels in Pre-Exilic Prophecy, OTWSA (1973), σ. 45-53. — H. S. Pelsner, Some Remarks regarding the Contrast in Micah 5,1 and 2, OTWSA (1973), σ. 35-44. — J. P. van der Westhuizen, The Term 'etnân in Micah, OTWSA (1973), σ. 54-61. — A. S. van der Woude, Micah IV 1-5: An Instance of the Pseudo-Prophets Quoting Isaiah, Symbolae biblicae et mesopotamicae F. M. Th. de Liagre-Böhl dedicatae (1973), σ. 396-402. — P. J. van Zijl, A Possible Explanation of Micah 5,13 in Light of Comparative Semitic Languages, OTWSA (1973), σ. 73-76. — A. H. van Zyl, Messianic Scope in the Book of Micah, OTWSA (1973), σ. 62-72. — V. Fritz, Das Wort gegen Samaria Mi 1,2-7, ZAW 86 (1974), σ. 316-331. — J. T. Willis, A Reapplied Prophetic Hope Oracle: Studies on Prophecy, VTSuppl 26 (1974), σ. 64-76. — J. Homerski, «Panujacy» z betlejem (interpretacja perykopy Mich 5, 1-5), RTK 22 (1976), σ. 5-16. — R. C. Lux, An Exegetical Study of Micah 1,8-16, Diss. Notre Dame. 1976, DissAb 37 (1976/77) 3717. — J. Synowiec, Jerosolima stolica universalneso królestwa Jahwe, Mi 4,1-4; Iz 2,2-4 (πολωνιστί: Ἱερουσαλήμ, ἡ πρωτεύουσα τοῦ παγκοσμίου βασιλείου τοῦ Γραχβέ, Μιχ. 4,1-4. Ἦσ. 2,2-4), Króleshro Boze w Piśmie św., Lublin (1976), σ. 17-33. — S. Vergone, Micah 4,14 (Ἐβραϊστί μετ' ἀγγλικῆς περιλήψεως), BetM 66 (1976), σ. 392-401. — J. M. Ward, Micah the Prophet, IDBSuppl (1976), σ. 592 ἐξ. — O. Loretz, Fehlanzeige von Ugaritismen in Micha 5,1-3, UF 9 (1977), σ. 358-360.—Τοῦ αὐτοῦ, Hebräisch tjrws̄ und jrš̄ in Mi 6,15 und Hi 20,15, UF 9 (1977), σ. 353-354. — J. L. Mays, The Theological Purpose of the Book of Micah, Beiträge zur alttestamentlichen Theologie, ἐν W. Zimmerli-Festschrift (1977), σ. 276-287. — B. Renaud, La formation du Livre de Michée. Tradition et Actualisation, ÉtB, Paris 1977. — D. J. Bryant, Micah 4,14—5,14: An Exegesis, RestQ 21 (1978), σ. 210-

230. — K. J. Cathcart Micah, 5,4-5 and Semitic Incantations, *Bibl* 59 (1978), σ. 38-48. — R. P. Gordon, Micah VII 19 and Akkadian *kabásu*, *VT* 28 (1978), σ. 355. — C. Hardmeier, *Texttheorie und biblische Exegese*, (BEvTh 79) 1978. — K. Jeppesen, *New Aspects of Micah Research*, *JSOT* 8 (1978), σ. 3-32. — D. Kellermann, *Überlieferungsprobleme alttestamentlicher Ortsnamen*, *VT* 28 (1978), σ. 423-432. — K. Koch, *Die Profeten I* (1978), σ. 106-117: Micha von Moreshet. — J. Vermeylen, *Du prophète Isaïe à l'apocalyptique*, 1978, σ. 570-601: *Les relectures deutéronomistes des livres d'Amos et de Michée*. — J. T. Willis, *Thoughts on a Redactional Analysis of the Book of Micah*, *SoBl* 1 (1978), σ. 87-109. — H. W. Wolff, *Wie verstand Micha von Moreshet sein prophetisches Amt?*, *VTSuppl* 29 (1978), σ. 403-417. — Τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαίου, *Micah the Moreshite— The Prophet and His Background*, *Israelite Wisdom, Theological and Literary Essays in Honor of S. Terrien*, ed. J. G. Gammie κ.ζ. (1978), σ. 77-84. (= *Michas geistige Heimat: Mit Micha reden*, 1978, σ. 30-40 = *Micah's Cultural and Intellectual Background: Micah the Prophet*, transl. by R. D. Gehrke, 1981, σ. 17-25). — O. Loretz, *Die Psalmen: Beitr. der Ugarit-Texte zum Verständnis von Kolometrie und Textologie der Psalmen 2. Psalm 90-150*, *AOAT* 207 (1979), σ. 453-455 (ἐν σχέσει πρὸς Μιχ. 5,4-5). — J. de Ward, *Vers une identification des participants dans le livre de Michée* (E. Jacob-Festschrift) *RH PhR* 59 (1979) σ. 509-516. — J. N. Carrreira, *Micha — ein Ältester von Moreshet?*, *TThZ* 90 (1981), σ. 19-28.

α'. Ὁ προφήτης

Ὁ Μιχαίας (ΜΜιχά, συντετρ. τύπος τοῦ Μιχά γὰ ἢ Μιχά γὰ ἄχου = τίς ὡς ὁ Γηαχβέ) κατήγετο ἐκ Μωρέσεθ ἢ Μωρέσεθ-γάθ (1,1. Πρβ. 1,14), κώμης κειμένης παρὰ τὸ νοτιοδυτικὸν ὄριον τοῦ Ἰούδα, 35 χλμ. ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐγγὺς τῆς Λαχίς, διὸ καὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ παλαιότερου τοῦ ὁμωνύμου προφήτου (Α' Βασ. 22,4-28. Β' Χρον. 18,3-27: Μιχαίου υἱοῦ τοῦ Γιμλά) ἐπονομάζεται Μωροσθίτης (1,1. Ἱερ. 26,18). Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ φερωνύμου βιβλίου (1,1), ἥτις ὅμως φαίνεται ὅτι ἐτέθη κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἡσ. 1,1, φέρει αὐτὸν δράσαντα ἐν τῷ νοτίῳ βασιλείῳ ἐπὶ Ἰωθάμ (759-744 ἢ 756-741 π.Χ., συμβασιλέως τοῦ ἀσθενοῦς πατρός του Οὐζίου), Ἀχαζ (744-736 ἢ 741-736 π.Χ., συμβασιλέως τοῦ ἀσθενοῦς πάππου του Οὐζίου, καὶ 736-729 π.Χ. μονάρχου) καὶ Ἐζεκίου (728-700 ἢ 725-697 π.Χ.). Λαμβάνων τις ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι οὐδεὶς τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαίου παραδοθέντων λόγων δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ ἀναχθῇ εἰς τὰ τελευ-

ταῖα ἔτη τοῦ ἸΑχαζ ἢ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἸΕζεκίου, ὅτι ὁ κατὰ τῆς Σαμαρείας ἀπειλητικὸς λόγος (1,2-7) εἶναι κατὰ τι προγενέστερος τῆς ἀλώσεως ἢ καὶ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ταύτης καὶ ὅτι περὶ τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἸΕζεκίου ἐμφανίσεως τοῦ προφήτου γίνεται μνεῖα ἐν Ἰερ. 26,17 ἐξ., ἐνθα ὑποδηλοῦται καὶ ἡ ἐν τῇ Ἰερουσαλήμ μεγάλως ἀσκηθεῖσα ἐπίδρασίς του, πρέπει νὰ θέσῃ τὴν προφητικὴν δρᾶσιν τοῦ Μιχαίου ἐν τῷ τελευταίῳ τρίτῳ τῆς 8ης ἐκ/δος π.Χ. (Kaiser κ.ά.). Ἰμφανισθεὶς δ' ὁ Μιχαίας πιθανῶς ἐν Ἰερουσαλήμ, ὡς ἐμφαίνουσι τοῦλάχιστον τὰ χωρία 3,1 ἐξ., 9 ἐξ., πρὸ τῆς ἐν ἔτει 722/21 π.Χ. ἀλώσεως τῆς Σαμαρείας (1,5) καὶ δράσας μέχρι τοῦ 711 ἢ τοῦ 701, ἴσως δὲ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς βασιλείας τοῦ Μανασσῆ, δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔνθεν μὲν νεώτερος τοῦ ἸΑμῶς καὶ τοῦ ἸΩσηέ, ἐνθεν δὲ σύγχρονος καὶ πιθανῶς κατὰ τι νεώτερος τοῦ ἸΗσαίου. Ἰκτὸς τῆς συναισθήσεως τῆς ἀποστολῆς του (3,8 ἐξ.) δὲν γνωρίζομέν τι περὶ τῆς κλήσεώς του.

ἸΟρμῶμενος δ' ὁ Μιχαίας ἐκ τῆς Σηεφελά, τ.ε. τῆς πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰουδαϊκῶν ὀρέων πεδινῆς περιοχῆς, ἦτο ἐντριβῆς εἰς παλαιὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις (Beyerlin), ἀλληλέγγυος πρὸς τὸν συχνάκις ὑπὸ εἰσβολέων, καὶ δὴ τοῦ Σαργῶν καὶ τοῦ Σαναχερίβ, καταπιεσθέντα γεωργικὸν καὶ ποιμενικὸν λαὸν τῆς πατρίδος του καὶ ὑπερασπιστῆς τῶν δικαιωμάτων τούτου ἐναντι τῆς παρανομίας τῶν ἀρχόντων (3,1 ἐξ., 9 ἐξ.), τῆς ἀπληστίας τῶν δι' ἐκμεταλλεύσεως πλουτούντων (2,1 ἐξ., 6 ἐξ.) καὶ τοῦ δεκασμοῦ κριτῶν, Ἰερέων καὶ ψευδοπροφητῶν (3,5 ἐξ., 9 ἐξ.), ἔχων κατὰ τοῦτο πνευματικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἐκ τῆς πλησιοχώρου Τεκῶα καταγόμενον προφήτην ἸΑμῶς (πρβ. 2,6. ἸΑμ. 2,12. 5,11,24. 7,10 ἐξ.). Θεωρῶν τὴν ἐν ταῖς ἡμέραις του διαφθορὰν ὡς πρόκλησιν καὶ προσβολὴν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἀρνούμενος τὸ «περὶ ἀκατανικήτου Ἰερουσαλήμ δόγμα τῆς «σιωνικῆς θεολογίας» (3,12) καὶ τὴν πρὸς ταύτην συνδεομένην λατρευτικὴν ἐνασμένισιν (6,6 ἐξ.), ἐνετόπισε τὴν αἰτίαν παντὸς κακοῦ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῇ Ἰερουσαλήμ (1,5) καὶ εὐθαρσῶς ἐκήρυξε τὴν διὰ τῆς καταστροφῆς τούτων τε καὶ τοῦ ναοῦ ἐπερχομένην θεῖαν τιμωρίαν (1,6. 3,12).

Οἱ ταραχώδεις χρόνοι, ἐν οἷς ἔδρασαν ὁ προφήτης Μιχαίας¹, συνδέονται πρὸς τὴν ἀνοδικὴν ἐξέλιξιν τοῦ νέου ἀσσυριακοῦ κράτους, ὅπερ διὰ τῶν νικηφόρων ἐκστρατειῶν Τιγλαθ-πιλέσερ τοῦ Γ' (745-727 π.Χ.) ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν ἸΕγγύς ἸΑνατολήν. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀποσκοπῶν εἰς κατάρκτησιν τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, ὑπέταξε τὴν ἸΑρφάδ (741 π.Χ.), τὴν Χαμάθ (738 π.Χ.) καὶ τὸ πεδῖον Σαράν (734 π.Χ.). Ἰν ἔτει 733 π.Χ. ὁ ἸΑχαζ,

1. N. N a ' a m a n, Sennacherib's «Letter to God» on his Campaign to Judah, BASOR 214 (1974), σ. 25-39. — B. Z. L u r i a, The political Background for Micha: Ch 1, (ἔβρ. μετ' ἀγγλ. περιλήψεως), BetM 71 (1977), σ. 403-412. — N. N a ' a m a n, Sennacherib's Campaign and the Date of the LMLK Stamps, VT 29 (1979), σ. 61-86.

βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραήλ καὶ τῆς Δαμασκοῦ νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας συμμαχίαν των, ἐκάλεισεν εἰς βοήθειαν Τιγλαθ-πιλέσερ τὸν Γ', ὅστις καὶ ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, καλουμένῳ συροεφραϊμιτικῷ (πρβ. Β' Βασ. 16,10), τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ ἀπώλεσε τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Γιλεὰδ, κατακτηθείσας ὑπὸ Τιγλαθ-πιλέσερ τοῦ Γ', ὅστις τῷ 732 π.Χ. κατέλαβε καὶ τὴν Δαμασκόν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ἀχαζ ἐδήλωσεν ἐνώπιον τοῦ ἀσσυρίου μονάρχου ὑποταγὴν καὶ οὕτω κατέστη φόρου ὑποτελής. Τῷ 729 π.Χ. Τιγλαθ-πιλέσερ ὁ Γ' κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα, ἀναγορευθεὶς καὶ βασιλεὺς αὐτῆς ὑπὸ τὰ ὄνομα Πούλ. Ἐν τῷ 4ῳ ἔτει τῆς βασιλείας Σαλμανάσσαρ τοῦ Ε' (727-722 π.Χ.), υἱοῦ καὶ διαδόχου Τιγλαθ-πιλέσερ τοῦ Γ', ἐξηγέρθη κατ' αὐτοῦ τὸ εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰ περὶχωρὰ τῆς περιορισμένον βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ. Σαλμανάσσαρ ὁ Ε' ἐπῆλθε κατὰ τοῦτου καὶ μετὰ τριετῆ πολιορκίαν τῆς Σαμαρείας πιθανῶς αὐτός, ἂν μὴ ὁ υἱός του Σαργῶν ὁ Β' (722-705 π.Χ.), ἐξεπόρθησέ τε καὶ κατέστρεψεν αὐτήν. Ἐν ἔτει 720 ἐξέγερσίς τις τῆς Σαμαρείας καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ στρεφομένη κατὰ τῆς Ἀσσυρίας, κατεστάλη ἐν τάχει ὑπὸ Σαργῶν τοῦ Β', ὅστις καὶ ἐνίκησε τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ τὴν Ραφίαν.

Ἐν ἔτει 711 ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας αἱ φιλισταϊκαὶ πόλεις, συνεργῶντος καὶ τοῦ Ἐζεκιίου. Ἡ ἐξέγερσις κατεστάλη ὑπὸ τινος στρατηγοῦ, διαταχθέντος πρὸς τοῦτο ὑπὸ Σαργῶν τοῦ Β'. Τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Ἰουδαίας ἐδεινοπάθησεν, ἀλλ' ὁ Ἐζεκιίας ὑποταχθεὶς ἐγκαίρως ἔμεινεν ἀτιμώρητος. Μετ' οὐ πολὺ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἡ Βαβυλῶν ὑπὸ τὸν Μεροδαχ-βαλαδάν καὶ ἡ συροπαλαιστινιακὴ συμμαχία, ἧς συμμετέσχε καὶ ὁ Ἐζεκιίας. Ὁ Σανχεριβ ἢ Σενναχεριβ (705-681 π.Χ.), υἱὸς καὶ διάδοχος Σαργῶν τοῦ Β', ἐπῆλθε κατὰ τῶν φιλισταίων καὶ παρὰ τὴν Ἐκρών ἐνίκησε τὸν αἰγύπτιον στρατηγὸν Τιρχακά, ἀνεψιὸν καὶ μετέπειτα διάδοχον τοῦ φαραῶ Σηαβακά. Εἰσέβαλεν εἰς Ἰουδαίαν, κατέλαβε 46 πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ Λαχίς, καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἣτις διεσώθη χάρις εἰς τὸν ἐν τῷ ἀσσυριακῷ στρατοπέδῳ ἐνσκήψαντα λοιμὸν ἢ τὴν ἐπέλευσιν τῶν αἰθιοπίων (701 π.Χ.). Πάντως ὁ Ἐζεκιίας ἐδήλωσεν ὑποταγὴν καὶ κατέβαλε βαρὺν φόρον. Ἐν ἔτει 689 ὁ Σανχεριβ κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ κατέστρεψεν αὐτήν.

Ἡ ἐν Παλαιστίνῃ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν χρόνων τούτων, τ.ἔ. τοῦ β' ἡμίσεος τῆς 8ης ἐκίδος π.Χ., ἐχαρακτηρίζετο διὰ τῆς συνεχῶς ἐπιδεινυμένης διαβιώσεως τῶν πολλῶν. Ἡ ὑπὸ τῆς θείας διαθήκης προβλεπομένη ἰσονομία, δι' ἧς διησφαλίζετο ἡ ἀτομικὴ καὶ κληρονομικὴ περιουσία παντὸς ἐλευθέρου Ἰσραηλίτου, συνεχῶς ἀπεδυναμοῦτο δι' αὐξούσης ταξικῆς ἀνισότητος πλουσίων καὶ πτωχῶν, ὀφειλομένης εἰς τὴν διὰ δολερῶν ἀπαλλοτριώσεων (2,1 ἐξ. 3,2b-4) δημιουργίαν ἐκτεταμένων ἀγροκτημάτων, οἷα τὰ παρὰ τοῖς ῥω-

μαίους λατιφούνδια, καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς κατίσχυσιν εἴδους τινὸς τιμα-
ριωτισμοῦ. Ἄρχοντες καὶ εὐγενεῖς ἐγκαθιστάμενοι ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, ἐπε-
δίδωκον τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματός των δι' ἐπεκτάσεως τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ
ἀγρῶν των καὶ καλλιεργείας τούτων ὑπὸ ἀναξιοπαθούτων χωρικῶν, ὧν ἡ θέσις
καθίστατο ἔτι μᾶλλον δυσχερὴς διὰ κακῆς μεταχειρίσεώς των ὑπὸ ἀπλήστων
καὶ ἐκμεταλλευτῶν ἐργοδοτῶν των. Οὕτω τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρας μικρᾶς
ιδιοκτησίας διεδέχετο κατ' ἀπατηλὸν καὶ ἄδικον τρόπον ἢ τῆς μεγάλης ιδιο-
κτησίας οἰκονομία, ἐπιδιωκομένη ὑπὸ πλουτούντων ἀστῶν. Οἱ ἐνδεεῖς καὶ
ἀκτῆμονες, ἐνῶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν νόμον, κατεφρονοῦντο ὑπὸ δεκαζομένων
κριτῶν (3,11). Πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν, φυτοζωοῦντες ὑπὸ ἀντιξόους συνθήκας,
κατέφευγον εἰς τὰς πόλεις πρὸς βιοπόρισμόν των. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐν αὐταῖς δια-
βίωσις των ἤτο πενιχρά, καθόσον ὁ μόχθος των ὑπετιμᾶτο ὑπὸ ἀσπλάγχων
ἀστῶν καὶ ἀπλήστων ἐμπόρων. Ἡ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας
καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου ὀφειλομένη ἀκμή, ἐκδηλωθεῖσα ἤδη ἐπὶ Ἰε-
ροβοάμ τοῦ Β', βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ (787-747 π.Χ.), καὶ Οὐζίου, βασιλέως
τοῦ Ἰούδα (787-736 π.Χ.) καὶ προσενεγκοῦσα εὐμαρείαν, διαπιστοῦται ἱστο-
ρικῶς ὡς πολιτιστικὸν ἐπίτευγμα, ἀλλ' ἀπὸ ἠθικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζομένη εὐρί-
σκεται κατ' ἐπίφασιν μὲν ἐντυπωσιακῆ, κατ' ἀλήθειαν δὲ ἀπατηλῆ ἕνεκα τῆς
ὑπάρξεως ἔνθεν μὲν πλούτου καὶ εὐμαρείας ἐκμεταλλευτῶν, ἔνθεν δὲ πενίας
καὶ ἀθλιότητος ἀδικουμένων ἀνθρώπων.

Ἡ ἐν τῇ Ἑγγύς Ἀνατολῇ στρατηγικὴ θέσις τῆς Παλαιστίνης ἡνόθει
τὴν ἀνάπτυξιν ποικίλων καὶ ἰδίᾳ ἐμπορικῶν τοῦ λαοῦ τῆς σχέσεων πρὸς
ἄλλα τε ἔθνη καὶ προπαντὸς τοὺς βορείως αὐτῆς ἀραμαίους καὶ τοὺς ἐκατέ-
ρωθεν αὐτῆς αἰγυπτίους καὶ ἀσσυρίους. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν
προϊόντων ἐχώρει καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν καὶ οὕτω οἱ Ἰσραηλῖται πρὸς τοῖς
ἄλλοις ἐδέχοντο ξένας ἐπιδράσεις θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ λατρευτικῶν
ἐθίμων. Ἐν τῷ β' ἡμίσει τῆς 8ης ἐκ /δος π.Χ. τοιαῦται καινοτομίαι εἰσῆχθησαν
κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἀχαζ (Β' Βασ. 16. Β' Χρον. 28), ὅστις, θουσιάσας καὶ τὸν
υἱὸν του εἰς τὸν Μολὼχ (Β' Βασ. 16,3), ἐκρίθη ἐφεξῆς ἀσεβῆς βασιλεὺς. Ἡ
ἐντεῦθεν προεληθοῦσα διαφθορὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἡγετῶν του (3,1 ἐξ.) ἤτο
συναφῆς πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν παραθεώρησιν τῶν ἀληθειῶν τοῦ γνησίου γιναχ-
βισμοῦ. Ἡ εἰς τὸν Γιναχβὲ πίστις καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ ἐκινδύνευον ἐκ τῆς εἰσ-
ροῆς ὀθνεῶν στοιχείων, ἐχόντων χαρακτῆρα φυσιοκρατικόν. Τὴν κατάστασιν
δ' ἐπεδεινῶν ἡ ἀδιαφορία ἱερέων (3,5 ἐξ.) καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος προφητῶν
(2,6 ἐξ.), οἵτινες ἀντὶ νὰ ἀγωνίζωνται ὑπὲρ τοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου τῆς
διαθηκῆς πίστεως ἐπεδίδωκον ἐκάστοτε τὴν σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς
ἐποχῆς των ὑλικὴν ἀπολαβὴν. Ὁ εὐσεβῆς βασιλεὺς Ἐζεκίας, ἀποβλέπων εἰς
κάθαρσιν τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, προέβη εἰς σχετικὴν μεταρρύθμισιν, ἥτις
ὅμως δὲν ἴσχυσεν ἐπὶ πολὺ, διότι ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Μανασσῆς (696-
642 π.Χ.) κατήργησεν αὐτήν.

β'. Περιεχόμενον τοῦ βιβλίου

Τὸ φερώνυμον βιβλίον ἐν μὲν τῷ κατὰ τὸ Μ καὶ τὴν V δωδεκαπροφήτῳ κατέχει τὴν ἕκτην θέσιν, ἐν δὲ τῷ κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' τὴν τρίτην (μετὰ τὸν Ὡσηὲ καὶ τὸν Ἀμώς). Σύγκριται δ' ἐξ 7 κεφαλαίων καὶ δύναται κατὰ περιεχόμενον νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη, ἅτινα κατὰ τὴν συνήθη μὲν ἀντίληψιν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ κεφ. 1—3, 4—5 καὶ 6—7, κατὰ τὴν προφανῶς δ' ὀρθὴν γνώμην τοῦ Rudolph εἰς τὰ κεφ. 1—2, 3—5 καὶ 6—7, ἔχοντα ὡς κάτωθι.

Ἐπιγραφή (1,1).

α'. Μέρος πρῶτον (1,2—2,13).

α) Ἀπειλητικοὶ λόγοι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα (1,2—2,11).

1. Ἐπικειμένη πτώσις τῆς Σαμαρείας καὶ ἐπαπειλουμένη καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ, 1,2 ἐξ.

2. Κατὰ τῆς ἀπληστίας τῶν ἰσχυρῶν, 2,1 ἐξ.

3. Κατὰ τῆς διαμαρτυρίας τῶν ἀκροατῶν, 2,6 ἐξ.

β) Θεία ἐπαγγελία· σύναξις τοῦ Ἰσραὴλ (2,12-13).

β'. Μέρος δεύτερον (3,1—5,14).

α) Ἀπειλητικοὶ λόγοι κατὰ τῶν ἡγετῶν τοῦ Ἰούδα (3,1—12).

β) Θεία ἐπαγγελία (4,1—5,14).

1. Ἱεραποδημία τῶν ἐθνῶν εἰς τὸ ὄρος Σιών, 4,1 ἐξ.

2. Παλινόρθωσις, 4,6 ἐξ.

3. Μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐλευθερία, 4,9 ἐξ.

4. Ψευδῆς καὶ ἀληθῆς ἀντίληψις περὶ σωτηρίας, 4,11 ἐξ.

5. Ἡ ἐν τῇ διασπορᾷ ἐλευθερία, 5,6 ἐξ.

6. Κάθοαρσις τοῦ Ἰσραὴλ, 5,9 ἐξ.

γ'. Μέρος τρίτον (6,1—7,20).

α) Ἐπιτιμητικοὶ καὶ ἀπειλητικοὶ λόγοι (6,1—7,7).

1. Ἰδοὺ «τί ὁ Γλαχβὲ ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, 6,1 ἐξ.

2. Τὸ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ πλῆγμα, 6,9 ἐξ.

3. Ὁ προφήτης ὡσπερ ἐπιφυλλίζων, 7,1 ἐξ.

β) Θεία ἐπαγγελία ἐν λειτουργικῇ κατακλιθεῖδι (7,8-20).

γ'. Γένεσις τοῦ βιβλίου

Ἡ σύνθεσις τοῦ βιβλίου βασίζεται ἐπὶ τοῦ σχήματος συμφορᾶς καὶ σωτηρίας, ἐμφαίνουσα οὕτω τὸν ἐν μεταίχμαλωσιακοῖς χρόνοις ἰσχύσαντα

ἀντιθετικὸν τρόπον, δι' οὗ ἐξ ἀπειλητικῶν καὶ παραμυθητικῶν λόγων συνετάσσοντο «βιβλία» διὰ θρησκευτικὴν οἰκοδομὴν καὶ ἐξαγγελίαν ἐν τῇ λατρείᾳ². Ἀπὸ τοῦ Stade καὶ ἐντεῦθεν ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίληψις ὅτι αἱ ἐν τῷ βιβλίῳ ἐπαγγελίαι ἔχουν μεταιχμαλωσιακὴν τὴν προέλευσιν καὶ ὅτι οἱ γνήσιοι λόγοι τοῦ Μιχαίου περιέχονται ἐν κεφ. 1—3 (πλὴν τῆς ἐπαγγελίας 2,12—13). Ἄλλαις λέξεσι, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην τὸ εἰς τὸν Μιχαίαν ἀποδιδόμενον βιβλίον δὲν δύναται ἐν τῷ συνόλω του καὶ ὑπὸ τὴν σημερινὴν του μορφήν νὰ κατὰγῃται ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλοι ἀνευρίσκουν ἐν αὐτῷ 18 (Meyer) μέχρις 29 (Robinson) «μικροτάτας φιλολογικὰς ἐνότητας», περιληφθείσας κατ' ἀρχὰς ἐν τρισὶ συλλογαῖς, ἀντιστοιχοῦσαι εἰς τὰ μεταξὺ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς λειτουργικῆς κατακλειδὸς μέρη τοῦ ὕστερον ἐξ αὐτῶν συγκροτηθέντος βιβλίου. Ἀμφισβητεῖται δ' ἐν γένει ἡ γνησιότης τῶν χωρίων 1,5bβ, 7aβ. 4,1-4. 4,5. 5,4b,5a. 5,6-8. 6,9 aβ. 7,8-20 (πρβ. Rudolph, KAT XIII/3, σ. 136).

Καταφανὴς ἐν τῷ βιβλίῳ τυγχάνει ἡ σταδιακὴ διαμόρφωσις του, ἀλλὰ περὶ τῶν διασκευαστικῶν του σταδίων δὲν ὑπάρχει ὁμόφωνος γνώμη. Πάντως φαίνεται λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ διασκευή τοῦ παραδεδομένου ὕλικου ἐγένετο εἰς τρία ἢ τέσσαρα στάδια, ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς ἐν μεταιχμαλωσιακοῖς χρόνοις ἀπαρτισάσας τὸ βιβλίον συλλογὰς. Κριτικὸς ἔλεγχος τῶν ἀμφισβητουμένων ἐπὶ μέρους ἐνοτήτων προϋποθέτει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐὰν δύναται τις νὰ ἀποδώσῃ ἐπαγγελίαν εἰς προφήτην ἐξαγγέλλοντα τιμωρίαν. Οὕτω ἡ τὸ πρῶτον μέρος κατακλείουσα ἐπαγγελία (2,12-13) ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Sellin (+4, 6-7) καὶ ἄλλων (Schmidt, Lippl, Copass, Carlson, Rudolph) εἰς τὸν Μιχαίαν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ Ἡσ. 29,1-8, ἐνῶ κατ' ἄλλους (Jeremias, Kaiser, Smend) ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπαγγελία προϋποθέτει τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐν τῷ β' μέρει τὰ χωρία 4,1-5 (Ἡσ. 2,2-5), 4,6-8, 4,9-13 καὶ 5, 6-8 ἐμφαίνουσι σαφῶς τὴν μεταιχμαλωσιακὴν καταγωγὴν των. Περὶ τῆς ἐν 5,1-5 μεσσιακῆς προφητείας δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὑπὸ ἀρχικὴν τινα μορφήν της εἶναι πιθανὸν νὰ κατὰγῃται ἐκ τοῦ Μιχαίου. Ὁ Crook³ θεωρεῖ αὐτὴν προγενεστέραν τοῦ Μιχαίου. Ἐνῶ ὅμως ὑπὲρ τῆς γνησιότητός της τάσσονται ὁ Weiser, ὁ Beyerlin, ὁ Herrmann καὶ ὁ Rudolph, ἡ πλειονότης τῶν ἐρευνητῶν (Lindblom, Robinson, Mowinkel, Eissfeldt, Fohrer, Ina Willipllein, Lescow, Mays, Bekker, Kaiser) ἐκδέχονται αἰχμαλωσιακὴν ἢ μᾶλλον μεταιχμαλωσιακὴν τὴν καταγωγὴν της. Ἀμφισβητοῦνται ὡσαύτως καὶ τὰ χωρία 4,14 καὶ 5,9-14, ἅτινα ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν ἐρευνητῶν θεωροῦνται μεταιχμαλωσιακά. Ὑπὲρ τῆς ἐκ τοῦ Μιχαίου καταγωγῆς τοῦ 5,9-14, ἐνθα περιέχεται προφητεία περὶ ἀνακαινίσεως διὰ κρίσεως, συνηγοροῦν ἐπ' ἐσχά-

2. O. Eissfeldt, Einleitung in das AT, 1976⁴, σ. 201. Πρβ. L. M. P á k o z d y, BHH II (1964), σ. 1211.

3. M. B. Crook, The Promise in Micah, 5, JBL 70 (1951), σ. 313-320.

των ὁ Willis καὶ ὁ Rudolph. Πάντως ὅπισθεν αὐτῆς διαφαίνεται ἀρχικός τις ἀπειλητικός λόγος, ἔχων σχέσιν πρὸς τὸ 'Ησ. 2,6-8. Κατὰ τὴν Ina Willi Plein τὸ 5,9-12 κατὰγεται ἐκ τῆς «ἐποχῆς τοῦ ἐπὶ 'Ιωσίου πρώτου δευτερονομιστικοῦ ἐνθουσιασμοῦ». Ἐπειδὴ κατ' ἐπανάληψιν γίνεται λόγος περὶ αἰχμαλωσίας καὶ διασπορᾶς, περὶ πτώσεως δὲ τῆς 'Ιερουσαλήμ ἐν 4,6 ἐξ., ἡ συγκρότησις τῆς δευτέρας συλλογῆς δὲν εἶναι προγενεστέρα τῆς 5ης ἐκ /δος π.Χ. (Pákozdy).

Τὸ γ' μέρος (κεφ. 6—7) ἔχει ὑπό τινων ἐρευνητῶν ἀποδοθῆ εἰς προφήτην διάφορον τοῦ Μιχαίου, τὸν οὕτω πως καλούμενον Δευτερομιχαίαν, ζήσαντα ἐν 'Ιερουσαλήμ κατὰ τὴν 7ην ἐκ /δα π.Χ. καὶ δὴ ἐπὶ βασιλείας τοῦ Μανασσῆ (Ewald) ἢ ἐν τῷ βορείῳ βασιλείῳ τοῦ 'Ισραήλ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μιχαίου (van der Woude⁴). Τοιαύτη ὅμως θεώρησις προσκόπτει εἰς τὴν ἀνομοιογένειαν τῆς περὶ τῆς ὁ λόγος συλλογῆς. Δι' ἐν ἑκαστον τῶν ἐν τῷ τμήματι 6,1—7,7 ἠνωμένων τεμαχίων (6,1-8. 6,9-15. 7,1-7) ὑπάρχει διχογνωμία ἐρευνητῶν, καθόσον ἄλλοι μὲν δέχονται τὴν γνησιότητά του, ἄλλοι δὲ τὴν μεταγενεστέραν προέλευσίν του. Ὁ Pákozdy φρονεῖ ὅτι ἐκ τῆς γ' συλλογῆς ἐναρμόζονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μιχαίου ἡ ἀπειλητικὴ προφητεία 6,1-5 καὶ ἡ «τρωαία λειτουργία»⁵ 6,6-8 (πρβ. στ. 7b. Β' Βασ. 16,3. 21,6) καὶ ὅτι ὡς ῥήσεις τοῦ καὶ τὸ βόρειον βασίλειον σκοπεύοντος προφήτου (1,2-7) δύνανται νὰ νοηθοῦν ἢ ἐν 6,9-16 ἀπειλητικὴ προφητεία καὶ τὸ ἐν 7,1-6 θρηνώδες ἄσμα (πρὸ τοῦ 701 π.Χ.). Τὸ τμήμα 7,8-20, ἀπὸ τοῦ Gunkel⁶ καὶ ἐντεῦθεν χαρακτηριζόμενον ὡς προφητικὴ λειτουργία (prophetische Liturgie), σύγκειται ἐκ τεσσάρων προφητικῶν ῥήσεων, διαφερουσῶν ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸ φιλολογικὸν εἶδος (στ. 8-10: ἄσμα πίστεως, 11-13: προφητεία σωτηρίας, 14-17: προσευχή, 18-20: βεβαίωτης εἰσακοῆς). Ὁ Eissfeldt λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὴν δυνατότητα γνησιότητος τῶν ῥήσεων τούτων, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐν 'Ιερ. 30 ἐξ. «ἐφραϊμιτικὸν παραμυθητικὸν βιβλίον» (ephraimitisches Trostbüchlein). Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τμήμα διὰ τῆς περὶ ἐξυψώσεως τῆς 'Ιερουσαλήμ ἐσχατολογικῆς ὑποσχέσεως ὑπενθυμίζει τὸν Τριτοῦσαϊταν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐμφαίνει μεταιχμαλωσιακὴν τὴν καταγωγὴν του· πρβ. στ. 11, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν τειχῶν τῆς προσωποποιουμένης πόλεως 'Ιερουσαλήμ.

4. A. S. van der Woude, Deutero-Micha: Ein Prophet aus Nord?, Ned ThT 25 (1971), σ. 365-378.

5. K. Koch, λ. Toraliturgie, ἐν BHH III (1966), σ. 2012.

6. H. Gunkel, Der Micha-Schluss. Zur Einführung in die literaturgeschichtliche Arbeit am Alten Testament, ZS 2 (1924), σ. 145-178.

δ'. Θρησκευτική σπουδαιότης

Λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἀσφαλῶς γνήσιοι λόγοι τοῦ Μιχαίου περιέχονται εἴτε ἀποκλειστικῶς ἐν τοῖς τρισὶ πρώτοις κεφαλαίοις εἴτε καὶ ἐν τισὶ περικοπαῖς τῶν λοιπῶν κεφαλαίων (4,9,10,14. 5,1-4,9-13. 6,1—7,7), δύναται νὰ δεχθῆ ὅτι ἐν τῷ φερωνύμῳ βιβλίῳ ἔχει διασωθῆ μόνον οὐσιαστικόν τι τμήμα τοῦ ὅλου κηρύγματος τοῦ προφήτου. Τὸ τμήμα ὅμως τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν εἶναι περιορισμένον, εἶναι ἱκανὸν εἰς τεκμηρίωσιν τῆς ἐξόχου θρησκευτικῆς διδασκαλίας τοῦ Μιχαίου καὶ εἰς ἀνάδειξιν τούτου εἰς ἓνα τῶν σπουδαιότερων προφητῶν τῆς Π. Διαθήκης. Ἐχων ὁ προφήτης βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς του (3,8) στρέφεται κατὰ τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Ἱερουσαλῆμ, αἵτινες ὡς ἐστίαὶ διαφθορᾶς εὐθύνονται διὰ τὴν κακοπάθειαν τοῦ λαοῦ (1,5 ἐξ.), ἐλέγχει εὐθαρσῶς ἡγέτας καὶ λαὸν διὰ τὰς ἀμαρτίας των καὶ ἐξαγγέλλει τὴν ἀπὸ Θεοῦ τιμωρίαν.

Ἀγωνίζεται δ' ὁ Μιχαίας σφοδρότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀμώς ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ λατρείᾳ, τῇ οἰκονομίᾳ, τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ ἰσχύος τοῦ ἀμφικτιονικοῦ θείου δικαίου, οὕτινος ἡ κατάλυσις ἔχει ἀγάγει ἐν σιωνικῇ μὲν πίστει εἰς ἀπατηλὴν ἀσφάλειαν, ἐν καταδυναστεύσει δὲ τῶν πτωχῶν εἰς κοινωνικὴν ἀνισότητά (Pákozdy). Ὁ λαός, ἐναβρυνόμενος διὰ τὴν θεϊαν προστασίαν του (2,6-8) ἀλλ' ἐν ταῦτῳ ἀθετῶν τὴν διαθήκην ἧς τὴν τήρησιν θεωρεῖ ἕτεροβαρῆ ὑποχρέωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐναντιοῦται εἰς τὴν κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν σωτηρίαν του καὶ κατ' ἀκολουθίαν χωρεῖ εἰς ἀφανισμόν του. Ὡσπερ ἐκ τῆς ἀθετήσεως τῆς διαθήκης προέρχεται καταστροφή, οὕτω καὶ διὰ τῆς τηρήσεως αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται θεόδοτος σωτηρία (3,5). Αὕτη προϋποθέτει δικαίωσιν τοῦ Γλαχβὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν λαόν Του διαδικασίᾳ (6,1 ἐξ.), πιστὴν ἀποδοχὴν τοῦ θείου δικαίου ὑπὸ λαοῦ ἠνωμένου εἰς τὸ διηνεκὲς (πρβ. τὴν μεταφορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν) δι' ἱερᾶς τῶν φυλῶν συμμαχίας καὶ ἀποκατάστασιν τῆς ὑπὸ τῆς διαθήκης ὑπαγορευομένης τάξεως, ὡς ἐκφράζεται αὕτη διὰ τοῦ περιφήμου ὀρισμοῦ τῆς πνευματικῆς θρησκείας, ἥτις εἶναι ἄσκησις τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεὸν (6,8).

*Ἀνηγγέλθη σοι, ἄνθρωπε, τί (εἶναι) ἀγαθὸν
καὶ τί ὁ Γλαχβὲ ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ·
(οὐδὲν ἄλλο), εἰ μὴ νὰ ἀσκῆς (τὴν) δικαιοσύνην καὶ νὰ ἀγαπᾷς (τὴν)
ἄλληλεγγύην
καὶ ταπεινῶς νὰ περιπατῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ σου.*

Ἡ ἐκ τῆς θρησκείας ταύτης ἀπομάκρυνσις τοῦ λαοῦ δι' ἐπιδόσεώς του εἰς χαναναίζουσαν λατρείαν (6,6 ἐξ.) καὶ παντὸς εἶδους διαφθορὰν ἐπάγει τὴν καταστροφὴν του, ἀλλ' ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λυτρωτοῦ θὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀκραιφνεῖς λάτρεις Του εἰς ἀληθινὴν εὐτυχίαν (5,1 ἐξ.).

ε΄. Τὸ βιβλίον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ παρατίθενται δύο χωρία ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Μιχαίου. Τούτων τὸ ἓν (Μιχ. 5,1), ἀφορῶν εἰς τὴν ἐν Ἐφραθᾷ ἐμφάνισιν τοῦ Μεσσίας ἔχει, ὡς εἰκός, ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ματθαίου (2,6) καὶ τοῦ Ἰωάννου (7,42). Τὸ ἕτερον χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς περιγραφὴν τοῦ διχασμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἔναντι τῆς διδασκαλίας τούτου (Ματθ. 10,35-36. Λουκ. 12,53).

Ἐκ τῶν εἰς τὸν Μιχαϊαν (καὶ γενικώτερον εἰς τὸ δωδεκαπρόφητον) ὑπομνημάτων παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σφύζονται τὸ τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας (MPG 66), τὸ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (MPG 71), τὸ τοῦ Θεοδώρου Κύρου (MPG 81) καὶ τὸ τοῦ Ἰερωνύμου (Comment. in Michaeam Prophetam, MPL 25, σ. 1207-1290). Βλ. καὶ τὴν ὑπὸ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας σειρὰν (MPG 126). Πρβ. ΠΔΟ', τ. 22 (1963), σ. 129-167.

στ΄. Κείμενον

Τὸ κείμενον τοῦ βιβλίου πολλαχοῦ μὲν ἔχει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καλῶς, ἐνιαχοῦ δὲ (1,10 ἐξ. 2,4 ἐξ., 6-10. 6,9 ἐξ., 14-7,3 ἐξ., 11) εὐρίσκεται ἐν κακῇ καταστάσει (βλ. Rudolph). Δύο παραδόξως ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας γινώμαι, δηλ. ὅτι αἱ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Μιχαίου δυσχέρειαι εἶναι περισσότεραι τῶν ἐν οἰφδήποτε ἄλλῳ κειμένῳ προφήτου πλὴν τοῦ Ὡσηῆ (Smith⁷) καὶ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Μιχαίου ἔχει διατηρηθῆ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἐν καλῇ καταστάσει, ἐν συγκρίσει δὲ πρὸς οἰονδήποτε προφητικὸν κείμενον τῆς ὀγδόης ἐκ /δος π.Χ. ἐν ἀρίστη καταστάσει (Wolfe⁸), εἶναι ἀκραῖαι θέσεις. Παραφθοραὶ τινες μαρτυροῦνται ἤδη ἀπὸ τῆς 3ης ἐκ /δος π.Χ. διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Χωρία τινά, οἷα τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ταύτης μνημονευθέντα, δὲν παρέχουν λογικὸν νόημα, ἐνῶ ἄλλα ἔχουν μετατεθῆ εἰς θέσιν διάφορον τῆς ἀρχικῆς (π.χ. 6,12-14). Εὐδιάκριτα εἶναι καὶ τὰ κενὰ ἐν 6,5 καὶ 7,4. Αἱ προφητεῖαι τοῦ Μιχαίου, ἐνασμενίζοντος εἰς παρονομασίαν, τ.ἔ. λογοπαίγνιον ἐπὶ λέξεων ὁμοίων ἀλλ' ἐννοιολογικῶς διαφόρων (π.χ. 1,10-16. Πρβ. Ἦσ. 10,27b ἐξ.), ὑπέκειντο εἰς παρερμηνείας καὶ διορθώσεις, ἰδίᾳ δὲ αἱ γνήσιαι προφητεῖαι, αἵτινες διὰ τοῦ σχήματος «ἀπειλῆ-ἐπαγγελία» ἢ «τιμωρία-σωτηρία» διεμορφώθησαν κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς μταιχμαλωσιακῆς ἐσχατολογικῆς κοινότητος, ὡς ἐμφαίνει καὶ ἡ ἐν τῇ κουμρανικῇ κοινότητι παράδοσις προφητικῶν Γραφῶν (πρβ. Pákozdy).

7. Louise Pettibone Smith, The Book of Micah, Intergr 6 (1952), σ. 210 ἐξ.

8. R. E. Wolfe, IB VI (1956), σ. 899.

Παρατηρητέον μετὰ τοῦ Rudolph ὅτι δυστυχῶς ἡ μετάφρασις τῶν Ο', κατ' ὀρθὴν ἤδη ἀξιολόγησιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ryssel (1887, σ. 185 ἐξ.), προσφέρει ἐν προκειμένῳ μικρὰν βοήθειαν, καθόσον μόνον ἐν ἐξ χωρίοις εἶναι δυνατὴ ἢ δι' αὐτῆς ἀποκατάστασις τοῦ μασωριτικοῦ. Τὰ χωρία ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς· 1,11 (τὰς πόλεις αὐτῆς). 2,7 (οἱ λόγοι αὐτοῦ). 3,3 (ὡς σάρκας). 5,4 (τὴν χώραν ἡμῶν). 6,13 (ἄρξομαι). 6,16 (λαῶν). Δεδομένου δ' ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ παλαιαὶ μεταφράσεις, καὶ δὴ ἡ ἀραμαϊκὴ παράφρασις τοῦ Ταργούμ, ἡ Πεσιττῶ καὶ ἡ Βουλγάτα, μόνον ἐνιαχοῦ βοηθοῦν εἰς ὁμόλυσιν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, τυγχάνει πολλαχοῦ ἀναπόφευκτος ἡ κριτικὴ εἰκασία. Βλ. καὶ τὰς ὑπ' ἐμοῦ ἐν 1,6,10. 2,6,8. 3,8,10. 4,7,11. 5,1,3,6,10. 7,3 προτεινομένας ἀποκαταστάσεις κειμένου.